

ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

A Four Buddhist Patisambhida Principles Propagating System for the Sangha, Phetchabun Province

พระภิกษุสามเณรวิ. (ธนมงคฺล จานสมปนฺโน)¹, สมชัย ศรีนอก² และ พระมหาสมบุญ สุธมฺโม³
PhraBhavanamangkalajarn, Vi. (Thanamongkol Thannasampanno),

Received: June 17, 2023
Revised: December 23, 2023
Accepted: December 24, 2023

Somchai Srinok and Phramaha Somboon Sudhammo
(phumngam9999@gmail.com, choo.sink@gmail.com and
somboon1595@gmail.com)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาองค์ความรู้ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 2. ประเมินความต้องการระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 3. พัฒนารอบแนวคิดการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 4. พัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ และ 5. ทดสอบและประเมินหรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยได้สุ่มกลุ่มตัวอย่าง คือ คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง รวมทั้งหมด 9 รูป ใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อการจัดการเรียนรู้ระบบ MOLQ System จากการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อพัฒนาระบบตรวจสอบระบบ โดยการสังเคราะห์ข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา โดยพบผลวิจัย ดังนี้

1. องค์ความรู้ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า นำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการเป็นระบบและพัฒนาพระนักเผยแผ่ให้มีปัญญาแตกฉานเรียกว่า ปรินชาแจ้งในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา คิดแก้ปัญหาค้นการณ

2. ความต้องการระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่าคณะสงฆ์มี 2 ภารกิจ ได้แก่ 1) ภารกิจหลัก คือการสอนธรรมะ สวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิทำบุญตักบาตร 2) ภารกิจรอง คือให้การศึกษาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรจังหวัดเพชรบูรณ์

¹ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Ph.D. (Social Studies Teaching), Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{2,3} คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

3. พัฒนารอบแนวคิดการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า ประกอบด้วย 1) ปรึกษาแจ้งในอรรถ 2) เข้าใจในธรรม 3) ชำชองในภาษา 4) คิดแก้ปัญหาทันการณ์

4. การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า สอดคล้องกับบทบาทพระสงฆ์ 6 ด้าน คือ 1) การปกครอง 2) การเผยแผ่ 3) การศาสนศึกษา 4) การศึกษาสงเคราะห์ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ โดยพระสงฆ์ยุคโลกาภิวัตน์มีบทบาทสำคัญที่สุด คือ การอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ด้วยแนวทางการดำรงชีวิตถูกต้อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ

5. ทดสอบและประเมินหรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่ามี 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง: สอดส่องดูแลภิกษุสามเณรในปกครองให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย 2) ด้านการเผยแผ่: ประกาศพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศวัยรับทราบทุกวิถี เน้นให้ความรู้เข้าใจหลักพุทธธรรมแล้วนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน 3) ด้านศาสนศึกษา: การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษาและวิปัสสนาธุระ 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์: การอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พุทธธรรมและการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน 5) ด้านสาธารณูปการ: การพัฒนาวัด อาคารสถานที่ให้เหมาะสมเป็นสัปปายะ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์: การช่วยเหลือสังคมทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน

คำสำคัญ : ระบบ, การเผยแผ่, ปฏิสัมพันธ์ 4, คณะสงฆ์, เพชรบูรณ์

Abstract

The objectives of this research were 1. to study the knowledge of the system of propagating Buddhism according to a 4 Buddhist Patisambhida principles for the Sangkha, Phetchabun province. 2. Assessing the need for a system of propagating Buddhism according to a 4 Buddhist Patisambhida principles for the Sangkha, Phetchabun province. 3. Develop a conceptual framework for the developing of a system of propagating Buddhism according to a 4 Buddhist Patisambhida principles for the Sangkha, Phetchabun province. 4. Develop a system for propagating Buddhism according to the four principles of Patisampitha for the Sangha, Phetchabun Province, and 5. Test and evaluate

or have quality certified by qualified experts. The sample was randomly selected. Phetchabun Province' Sangha By means of specific selection, a total of 9 persons. Use the tool as an interview, to organize learning the MOLQ System from document analysis, to develop the system, to check the system by synthesizing information and analyzing content.

Major Findings :

1. The body of knowledge of a Four Buddhist Patisambhidā Principles Propagating System for the Sangha, Phetchabun province. It's found that : It's Integrate a four Patisambhidā principles into a system and develop the missionary monks to have specialized wisdom, called intuition, clear understanding of the meaning, understanding of the Dhamma, proficient in language, and able to think and solve problems in a timely manner.

2. The need for a system for propagating Buddhism according to a Four Buddhist Patisambhidā principles for the Sangha, Phetchabun Province found that the Sangha has 2 missions: 1) The main mission is teaching Dhamma, pray, worship, meditate, make merit and give alms to monks, etc. 2) The secondary mission is provide education to the people in the highlands. and improving the quality of life of the people of Phetchabun Province.

3. Developed a conceptual framework for developing a four Buddhist Patisambhida principles propagating system. It was found that, it consisted of: 1) clear intuition, 2) understanding of the Dhamma, 3) proficiency in language, and 4) timely thinking and solving problems.

4. The developed of a four Buddhist Patisambhida principles propagating system for the Sangkha, Phetchabun Province. It's found that : the missions correspond to the 6 roles of monks, namely : 1) Government 2) Propagation (3) Religious education 4) Educational assistance 5) Public assistance 6) Public assistance, by monks in the era of globalization plays the most important role. It's teaching ethics to the young generation. with a correct way of living life conservation of natural resources, environment and promotion of Thai culture, for the benefit and happiness of the public is important.

5. Testing and evaluating or certifying the quality of experts in the development of a four Buddhist Patisambhida principles propagating system for the Sangha, Phetchabun Province. It was found that: there were 6 sides, namely: 1) Administrative' side: Supervise the monks and novices under the administration to follow the Dhammavinaya. 2) Propagation' side: Announce Buddhism to Buddhists of all genders and ages in every way. Emphasis is placed on providing knowledge and understanding of Buddhist principles. Then embrace and practice it in daily life. 3) Religious Education' side: to study of the Pariyatdhamma Department, Dhamma-Pali Department, Secondary School and Vipassanadhura. 4) Educational support' side: training to instill morality and ethics Buddhadhamma and Basic education for children and youth. 5) Public facilities' side: Developing temples and buildings to be suitable for sappaya. 6) Public welfare' side: Helping society through material means that does not violate the Dhammavinaya for the benefit and happiness of the public.

Keywords: System, Propagation, Four Patisambhida, Sangha, Phetchabun Province

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมานานกว่า 2,600 ปี พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยมหากรุณาธิคุณ ทรงมีพระพุทธประสงค์โปรดเวไนยสัตว์ให้เข้าใจพระสัทธรรม ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ไม่ตกเป็นทาสกิเลส พ้นจากความทุกข์และสามารถเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกทรงส่งพระพุทธสาวกรุ่นแรก 60 รูปออกไปประกาศพระศาสนา พระพุทธประสงค์ในการเผยแผ่ คือ เหตุ 3 ประการ ได้แก่ 1. บุคคลผู้แสดงธรรม รู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม 2. บุคคลผู้ฟังธรรม รู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม 3. บุคคลผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรมทั้ง 2 ฝ่าย รู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม บุคคลผู้พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 3 ประการนี้แลจึงควรแสดงธรรมแก่คนเหล่าอื่น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่มที่ 20 : 306)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทาน อัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรแรกของพระพุทธศาสนา ในขณะที่ชาวอินเดียในชมพูทวีปบูชาพระผู้เป็นเจ้าของเขาเพื่อให้อาตมมันของตนรวมกับปรมาตมมันของเทพเจ้า

หลังจากถวายชนม์ บางพวกเชื่อว่าการทรมานตนให้ลำบากเพื่อเป็นการไถ่บาปอันนำไปสู่ความหลุดพ้นเมื่อหมดบาปกรรมแล้ว พระพุทธเจ้าทรงประกาศข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง อันเป็นแนวปฏิบัติที่หลีกเลี่ยงจากทางที่สุด 2 อย่างคือ การหมกมุ่นในกามสุขและการทรมานตนให้เดือดร้อน การแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นประกาศคำสอนที่ขัดแย้งกับคำสอนดั้งเดิมของบรรพชน แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่พรรษาแรกจนถึงพรรษาที่ 45 ทรงจำพรรษาสุดท้ายที่เวฬุคาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี เมื่อใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “... สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด...”

หลังพุทธปรินิพพาน กิจการคณะสงฆ์ได้รวมกันเป็นเอกภาพ ทุกสำนักต่างมีศิษย์บริวาร แม้มีพระศาสดาองค์เดียวกัน แต่คำสอน การปกครองแตกต่างกันออกไป ในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 พระมหากัสสปะ ผู้อาวุโส ได้เป็นประธาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ไทย ลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ประดิษฐานมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย มีการส่งคณะสงฆ์ไปลังกาและนิมนต์พระลังกามาเป็นอุปัชฌาย์ ในพุทธศตวรรษที่ 18-19 ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า เช่น การศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา พ่อขุนรามคำแหงทรงเอาพระทัยใส่สร้างปุษนียสถาน ปุชนียวัตถุ ทรงรอบรู้ในธรรมะ ทรงอบรมสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง ส่วนพระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะทางวัด ต่อมาในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไท (พ.ศ. 1897-1919) ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกซึ่งผนวชในพระพุทธศาสนาในขณะที่ทรงเสวยราชย์แล้ว ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์สมัยสุโขทัยมีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา (สิริวิวัฒน์ คำวันสา, 2534) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ ทำนุบำรุงวัดต่าง ๆ ที่มีความชำรุดทรุดโทรมให้มีความสมบูรณ์ดังเดิม ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก และจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อให้คนไทยสามารถอ่านและศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้ ทรงส่งเสริมพระภิกษุสามเณรในด้านการศึกษาโดยมีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม การสร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง การตั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งนี้เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในฐานะที่พระองค์เป็นอัครศาสนูปถัมภก ในสมัยรัตนโกสินทร์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการเทศน์ การบรรยาย การปาฐกถา โต้ว่าที่อภิปราย และการใช้เอกสารหนังสือ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และการเขียนตำราในรูปแบบของการวิเคราะห์วิจารณ์เพิ่มขึ้น

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในยุคสมัยปัจจุบันที่การสื่อสารก้าวหน้าทันสมัยยุคโซเซียลมีเดีย ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักพุทธธรรม คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพบูชาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาปัจจุบันจึงมีทั้งเชิงรับและเชิงรุก บางครั้ง หากไม่ได้ทำความเข้าใจให้ดีก็อาจจะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ ขณะที่กล่าวถึงการเผยแพร่เชิงรับ หมายถึง การเผยแพร่ด้วยการเทศน์ โดยการสอนพุทธธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแพร่เชิงรุก หมายถึง การใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์จึงนับว่าเป็นวิธีการเผยแพร่เชิงรุก เวลาที่พระสงฆ์ทำเรื่องขอเลื่อนหรือตั้งสมณศักดิ์ ผลงานด้านเผยแผ่ก็จะอยู่ที่ว่ามีคนเข้าวัดถือศีลฟังธรรมเป็นจำนวนเท่าไร มีคนเวียนเทียนจำนวนเท่าไร อย่างนี้เรียกว่า การเผยแพร่เชิงรับ แม้แต่การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระอัสสชิ เพียงท่านบิณฑบาตไปในหมู่บ้าน อุปติสสะปริพาชกเห็นท่านแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสเข้ามาขอฟังเทศน์ พระอัสสชิเทศน์ว่า “เอ ธมมา เหตุปฺปภาว..” แปลว่า ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสแสดงเหตุและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้ ๆ อุปติสสะฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมเข้ามาขออุปสมบท นับได้ว่าเป็นการเผยแพร่เชิงรับ เช่นเดียวกัน

ด้วยวิถีชีวิตของชาวพุทธ ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันตลอดมา เดิมวัดเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการและศูนย์กลางการพัฒนาโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำทางความคิดและจิตใจของสังคมไทยทุกยุคสมัย แต่มาถึงปัจจุบันสภาพสังคมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม ทำให้สังคมชนบทเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันเปลี่ยนแปลงไป จากสังคมแบบพึ่งพาตนเอง เป็นสังคมบริโภคนิยม ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม คนในชุมชนเริ่มเห็นห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา ฉะนั้น การทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นในอดีต จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีวัดป่าที่พระภิกษุเข้าไปปฏิบัติธรรมระยะยาว ตามชนบทมีวัดอยู่เกือบทุกหมู่บ้านและในตัวเมืองก็มีหลายวัด ตามปกติโรงเรียนวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของวัด และพระสงฆ์เองเข้าไปเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างเข้มข้นในฐานะเป็นครูพระสอนศีลธรรม ตามความพยายามของรัฐที่ประสงค์จะยกระดับการศึกษาของประเทศชาติทั้งหมด

สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ในปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีหลายสาขาอาชีพ และมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ค่อนข้างมาก เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้ประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีสืบทอดมาช้านาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการดำเนินการเผยแผ่ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมไปประพฤติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัดจำนวน 228 วัด สำนักสงฆ์ 646 แห่ง มีพระภิกษุสงฆ์ระดับปกครองตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จนถึงเจ้าอาวาส ปฏิบัติหน้าที่ประมาณ 4,921 รูป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของแต่ละสำนักก็มีความแตกต่างกัน ทำให้รูปแบบการเผยแผ่ต่างกันไปด้วย บางสำนักประสบความสำเร็จอย่างมาก มีชาวบ้านและพุทธศาสนิกชนสนใจเข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันบางสำนักประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาน้อย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาระบบ นำมาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์นักเผยแผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ และเพื่อให้พุทธศาสนิกชนจังหวัดเพชรบูรณ์เกิดความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเป็นการนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นผู้มีปัญญาแตกฉาน มีทักษะเข้าใจในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา แก้ปัญหาด้วยความคิดค้นการ เพื่อให้เข้าถึงหลักพุทธธรรม ชักจูงจิตใจผู้คนทุกเพศทุกวัยให้ศรัทธาสนใจพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงธรรมะได้ง่าย และเพื่อให้คณะสงฆ์นักเผยแผ่จังหวัดเพชรบูรณ์ พัฒนาศักยภาพตนเองให้มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อพัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
4. เพื่อพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

5. เพื่อทดสอบและประเมิน หรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิของการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (R & D : Research & Development) โดยกำหนดเป้าหมาย ออกแบบระบบ ทดลองใช้จนได้ผลเป็นที่พอใจ แล้วจึงนำไปเผยแพร่เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีระยะการวิจัย ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สำหรับการศึกษาในภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและมีความถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบวิธีวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง คือ คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 9 รูป ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด 1 รูป รองเจ้าคณะจังหวัด 1 รูป เจ้าคณะอำเภอ 4 รูป รองเจ้าคณะอำเภอ 4 รูป โดยกำหนดคุณสมบัติ คือ เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปีและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ มีเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

การวิจัยระยะที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 9 รูป/คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่ เจ้าคณะพระสังฆาธิการที่เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 6 รูป และตัวแทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานปกครองระดับจังหวัด จำนวน 3 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและมีความถูกต้อง เหมาะสมตามระเบียบวิธีวิจัย โดยใช้แบบกำหนดประเด็นเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสร้างระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. องค์ความรู้ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า กนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการเป็นระบบและพัฒนาพระนักเผยแผ่ให้มีปัญญาแตกฉาน เรียกว่า ปรีชาแจ้งในอรรถ (M = Meanings : ความหมาย คือ การเรียนรู้หลักการ แนวคิดและทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา) เข้าใจในธรรม (O = Origin analysis : การวิเคราะห์ต้นเหตุ คือ ความรู้แจ้ง ประยุกต์หลักธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เข้าใจชัดเจนในหลัก หัวข้อธรรม) ชำชองในภาษา (L = Language : การใช้ภาษา คือ การใช้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ ภาษาต่างประเทศและทักษะการใช้ นวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ) คิดแก้ปัญหาทันการณ (Q = Quick witted : มีไหวพริบอย่างรวดเร็ว คือ ความเฉลียวฉลาดในการใช้หลักการคิดได้คล่องแคล่ว)

2. ความต้องการระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ แยกประเภทเป็น 2 ภารกิจ ดังนี้

2.1 ภารกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระนักเผยแผ่นำพระธรรมคำสอนไปสอนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ศึกษาเรียนรู้ น้อมนำไปปฏิบัติตามคำสอน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การไหว้พระ การนั่งสมาธิ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น ส่งผลให้ราษฎรเป็นจำนวนมาก เลื่อมใสศรัทธาเข้าปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ส่งบุตรหลานบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และยังครองสมณเพศเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสามเณรเหล่านี้ มีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

2.2 ภารกิจรอง คือ การปฏิบัติหน้าที่พระนักเผยแผ่ในด้านการพัฒนา เช่น ให้การศึกษาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง การสร้างโรงเรียน การสอนหนังสือภาษาไทย และวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียนรัฐ การสร้างถนน ฝายน้ำล้น การส่งเสริมการเกษตร ปศุสัตว์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร จังหวัดเพชรบูรณ์

3. พัฒนารอบแนวคิดการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า ประกอบด้วย 1) ปรีชาแจ้งในอรรถ 2) เข้าใจในธรรม 3) ชำชองในภาษา 4) คิดแก้ปัญหาทันการณ

4. การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า สอดคล้องกับบทบาทพระสงฆ์ 6 ด้าน คือ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ โดยพระสงฆ์ยุคโลกาภิวัตน์มีบทบาทสำคัญที่สุด คือ การอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ ด้วยแนวทางการดำรงชีวิตถูกต้อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

5. ทดสอบและประเมินหรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ สามารถแบ่งได้เป็น 6 ด้าน ดังนี้

5.1 ภารกิจด้านการปกครอง หมายถึง ภารกิจพระภิกษุสงฆ์ผู้ปกครองต้องหมั่นสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงามเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคมหรือบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช อยู่ในระดับดี

5.2 ภารกิจด้านการเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและพุทธศาสนิกชนรับทราบทุก ๆ วิธีที่ไม่ผิดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้ความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน อยู่ในระดับดีมาก

5.3 ภารกิจด้านการศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ การฝึกฝนธรรมะ บ่มเพาะด้านจิตใจ อยู่ในระดับดีมาก

5.4 ภารกิจการศึกษาสงเคราะห์ ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน อยู่ในระดับดีมาก

5.5 ภารกิจด้านสาธารณูปการ เป็นภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดทั้งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส เพื่อเป็นสถานที่เหมาะสมเป็นสัปปายะ คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม ทำนุบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ/สาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมารุ เป็นต้น อยู่ในระดับดีมาก

5.6 ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การใช้วัดเป็นสถานที่

บำเพ็ญกุศล เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ฝึกนั่งสมาธิ สัมมนา โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ อยู่ในระดับดีมาก

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยได้ตามตารางต่อไปนี้

ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์				
องค์ความรู้	ความต้องการระบบ	พัฒนากรอบแนวคิด	การพัฒนาระบบ	รับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ
นำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการเป็นระบบและพัฒนาพระนักเผยแผ่ให้มีปัญญาแตกฉาน เรียกว่า ปรีชาแจ้งในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา และคิดแก้ปัญหาทันการณ์	1) ภารกิจหลัก คือ การสอนธรรมะ สวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทำบุญตักบาตร 2) ภารกิจรอง คือ ให้การศึกษาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรจังหวัดเพชรบูรณ์	1) ปรีชาแจ้งในอรรถ 2) เข้าใจในธรรม 3) ชำชองในภาษา 4) คิดแก้ปัญหาทันการณ์	สอดคล้องกับบทบาทพระสงฆ์ 6 ด้าน คือ 1) การปกครอง 2) การเผยแผ่ 3) การศาสนศึกษา 4) การศึกษา สงเคราะห์ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์	1) ด้านการปกครอง: สอดส่องดูแลภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย 2) ด้านการเผยแผ่: ประกาศพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนรับทราบทุกวิถี 3) ด้านศาสนศึกษา: การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษาและวิปัสสนาธุระ 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์: ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมพุทธธรรมและการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็ก/เยาวชน 5) ด้านสาธารณูปการ: การพัฒนาวัดให้เป็นสัปปายะ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์: การช่วยเหลือสังคมทางวัตถุ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน

อภิปรายผลได้ว่า พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนายังไม่มีการวิจัยประเมินผล การเผยแผ่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่อยู่อาศัยหรือพื้นฐาน ของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทาง ศีลธรรม เด็กและเยาวชนไทยปัจจุบันห่างเหินไม่สนใจพระพุทธศาสนา ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ ทราบวิธีการเผยแผ่กิจกรรมของพระสงฆ์ การทำงานลักษณะเป็นระบบเช่นนี้ถือว่าเป็น การเผยแผ่เชิงรุกและได้มีการตอบรับจากประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับ 2” พบว่า บุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ ยังไม่มีความรู้ในเรื่องที่เทศนา ใช้เวลาไม่เหมาะสม พระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่ยังมีทักษะ ไม่พอ ไม่มีการนำพระสูตรมาตีความเนื้อหาสาระว่าควรจะสอนคนระดับไหน

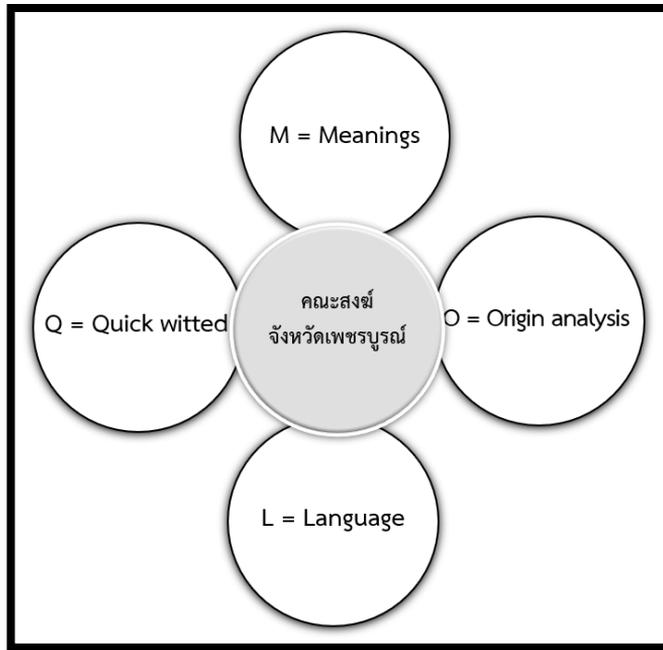
ประเด็นที่ 1 สำคัญแค่ไหน พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ล้วนสำคัญ ทั้งหมด เพียงแต่ว่าสำคัญสำหรับคนระดับไหน ไม่มีการวิจัยแบบกว้าง ๆ ออกมา

ประเด็นที่ 2 ยังไม่ได้วิจัยเนื้อหาของแต่ละพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ซึ่งมีเนื้อหา 3 ระดับ เราไม่ได้กำหนด ไม่ได้วิจัยว่า ส่วนไหนควรรู้ ส่วนไหนจำเป็นต้องรู้ ส่วนไหนไม่จำเป็นต้องรู้ก็ได้ (พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินฺโณ), 2557) สอดคล้อง กับงานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในทศวรรษหน้า” พบว่า แนวโน้มการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทศวรรษหน้า มี ประเด็นสำคัญ 4 ประการ คือ 1) ต้องรู้สภาพการณ์ของโลกในทศวรรษหน้าอย่างชัดเจน (Future Design) 2) ต้องรู้ผลกระทบของโลกและสังคมที่มีต่อมนุษย์ในทศวรรษหน้า (Future Impact) 3) ต้องรู้กระบวนการเปลี่ยนผ่านของสังคมและมนุษย์สู่ทศวรรษ หน้า (Future Transformation) (พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท, 2559)

พระนักเผยแผ่ ต้องสามารถปรับใช้นวัตกรรมและกลวิธีการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาไปสู่สังคมได้อย่างเหมาะสม คือ 1) รู้ความคาดหวังของคนต่อสังคมและการ เปลี่ยนแปลง 2) รู้ความต้องการหรือความจำเป็นของมนุษย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา 3) มี วิธีการนำเสนอหลักพุทธธรรมคำสอนอย่างเหมาะสมไปสู่สาธารณชนและสังคม 4) มี ระบบ ประกอบด้วยกลยุทธ์อันแยบยลทำให้คนอยากรู้ อยากรับ อยากรับปฏิบัติตามคำ สอนในพระพุทธศาสนา สาระสำคัญของสิ่งที่ต้องรู้และควรรู้ ทำให้ระบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาให้สอดคล้องกับสรรพสิ่งที่เปลี่ยนไป แม้ เนื้อหาหลักธรรม คงไว้ดังเดิมก็มีความถูกต้องเป็นจริงที่เป็นนิรันดร์ ระบบการเผยแผ่ เป็นการนำเสนอความรู้ ความดีและความจริงในหลักธรรมเพื่อพัฒนา การศึกษาการเผยแผ่ ต้องนำหน้างานด้านปกครอง ปัจจุบันคณะสงฆ์เน้นงานปกครองเป็นหลักและผู้นำวัดไม่ได้ ใส่ใจในเรื่องการเผยแผ่มากเท่ากับการศึกษา เพราะคณะสงฆ์วัดผลงานเพื่อพิจารณาเลื่อน สมณศักดิ์จากงานด้านตำแหน่งทางการปกครองและงานการศึกษาเป็นหลัก

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยนี้ ได้องค์ความรู้ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 “MOLQ System” ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา : พระภิกษุณามังคลาจารย์ วิ. (ชนมมงคล จานสมปนโน), 2565

อธิบายภาพองค์ความรู้จากการวิจัย MOLQ System ดังนี้

M = Meanings : ความหมาย คือ การเรียนรู้หลักการ แนวคิดและทฤษฎี การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉานในเนื้อความ ความเข้าใจ แจ่มแจ้งในความหมายของ ถ้อยคำ ข้อความ หลักธรรมต่าง ๆ แม้เพียงอย่างย่อ ก็ขยายความแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร เมื่อเห็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งก็สามารถคิด เชื่อมโยง แยกแยะ กระจายความคิดออกไป จนล่วงรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นได้ เพื่อพัฒนาปัญญาแตกฉานด้านอรรถนี้ให้เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์นักเผยแผ่

O = Origin analysis : การวิเคราะห์ต้นเหตุ คือ ความรู้แจ้ง ประยุกต์ หลักธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้เข้าใจอย่างชัดเจนในหลักหรือหัวข้อธรรม เมื่อเห็นอรรถาธิบายโดยพิสดารก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อรู้ผลที่ปรากฏก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

L = Language : การใช้ภาษา คือ การใช้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ ภาษาต่างประเทศและทักษะการใช้นวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งแจ่มแจ้งแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ คิดเห็นคล้อยตาม นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

Q = Quick witted : มีไหวพริบอย่างรวดเร็ว คือ ความเฉลียวฉลาดในการใช้หลักการคิดได้คล่องแคล่ว เป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉาน มีเขวามันวุ่นในการกล่าวแก้ปัญหาโต้ตอบได้ทันต่อเหตุการณ์อย่างฉับพลันทันทีและมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้แหล่งที่มา ว่ามีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดด้วยเหตุผล เพื่อพัฒนาให้เกิดปฏิภาณ

รายการอ้างอิง

- พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทฺธิชัยพงค์). (2559). *แนวโน้มการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทศวรรษหน้า* (ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตรดุขฎิณีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา. พระนครศรีอยุธยา.
- พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจิตฺตโม). (2557). *รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2* (ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตรดุขฎิณีบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- “_____”. (2546). *รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10 20 21 31*. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2534). *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.